

Kärt Summatavet väitles end Soomes kunstidoktoriks

Kärt Summatavet. *Folk Tradition and Artistic Inspiration: A Woman's Life in Traditional Estonian Jewelry and Crafts as Told by Anne and Roosi*. Publication series of University of Art and Design A: 61. Helsinki: University of Art and Design 2005. 238 lk.

Helsingi Taideateollinen Korkeakoulu on koolitanud oma tegevuse jooksul põlvkonna soome kunstnikke, kuid ametitarkusi on seal käinud omandamas ka tuntud eesti loomeinimesed. Doktoriope on seal alles lapsekingades ja Kärt Summatavet on esimeste hulgas, kes kraadi välja väitles. Kunstidoktori väitekirj eeldab kirjaliku tööga haakuval teemal kolme kunstinäitust. Nii oli see ka Kärt Summatavetil, kelle kolm näitust naise elu erinevatest etappidest on esitletud uusi vormi ja sisuleide tuntud ehtekunstniku loomingus. Kirjalik töö, raamatuna ilmunud uurimus – *Folk Tradition and Artistic Inspiration: A Woman's Life in Traditional Estonian Jewelry and Crafts as Told by Anne and Roosi* – on osa tervikust.

Uurimus on loogiliselt üles ehitatud, selle viis osa ja kokkuvõtte annavad teemast ja autori ideede kulgemisest selge pildi. Kaks esimest osa annavad konteksti ehk selgitavad uurimistöö aega ja kohta, teemakohaseid mõisteid ja uurimismeetodeid. Uuriija on näidanud oma asjatund-

Kärt Summatavet – ehtekunstnik ja kunstidoktor. Leena-Liisa Lehikoise foto.

mist kunstnike, uurijate ja uurimuste alal, ta omab ülevaadet sellest, mida on tehtud varem ja millele ta ise oma töö rajab. Kolmas osa keskendub Anne Kõivole ja setu kultuuri analüüsile, neljas osa Rosaali Karjami ja Kihnu saare käsitöö kujutamisele, viies osa taas uurija kontseptsiooni seletamisele – naise elukaare kolmele osale tüdrukupõlvele, noore naise ja vana targa naise eale.

Meetoditena on uurija teadlikult rakendanud osalusvaatlust ja võrdlevat lähenemist. Tähele võib panna ka vaba küsitluse kasutamist, mis juhatab lugeja ka sotsiaalanthropoloogia piiridele, aga seda pole uurimuses eraldi mainitud, sest Eesti folkloristlikus ja etnoloogilises diskursuses peetakse seda enesestmõistetavaks.

Teooriavalikute suhtes on uurimus hea näide nüüd juba klassikalisest postmodernistlikust ainekäsitlusest, milles segatakse erinevaid teooriaid või nende osi, mis rakendatakse eesmärgi saavutamiseks n-ö rongi ette. Uurija kasutab oma töö huvides keeleteaduse, folkloristika ja etnoloogia teoreetilisi seisukohti, rääkides ehete mõjust ja osast inimese elus.

Siiski tuleb sellest ideede “alusookeanist” esile mõtisklus või mõistmine, et kunstnik võib kultuuriprotsessis kasutada muusikalist, visuaalset või muuvormilist “emakeelt” kunsti loomise narratiivis. Tundub, et püüdes mõista, kuidas Eesti erinevad aluskultuurisaared on samaaegselt arenenud, kasutab uurija võrdlevat meetodit, korvamaks pärimusinfo puudumist. Ta kasutab klassikalist meetodit, kus ühe kultuuri kandjad korvavad niimoodi mõistetud “kultuurikatkestusi” (Juri Lotmani kultuuriteooria järgi).

Töö välised tunnused viitavad esmapilgul feministliku uurimuse poole. Sellesse suunda osutab uurimuse kunstilise poole teemakäsitlus – naise elu kolm tähenduslikku tasandit –, välitööde, kultuuri- ja keelejuhtide valik ning nende elu käsitlemine. Aga kui vaatame laiemat kultuuritausta, võime märgata, et tegemist on vana Lõuna-Eesti, täpsemini Liivimaa traditsiooniga, sest Liivi õiguses oli naisel pärimisõigus ja kohtumõistmises “tunnistuste andmise” õigus. Ühiskonna hilisem suundumine patriarhaalsuse poole ei mõjutanud seda traditsiooni kuigi palju. Feministlikku diskursust ei saa sellepärast võtta teaduslikus mõttes liialt tõsiselt.

Kasutatud kirjanduse loetelu näitab, et autor on läbi töötanud peaaegu kõik autorid, kellel on uurimuse teemal midagi põhjapanevat öelda. Paaril viimasel aastal välitöö metoodikast tehtud uurimused puuduvad, kuid see ei vähenda töö pädevust. Erinevate arhiivimaterjalide kasutamine on muljetavaldav.

Kärt Summatavet nimetab oma välitöömeetodiks Bronislaw Malinowskist alates antropoloogiasse kinnistunud osalusvaatlust. Autor vaatleb Kihnu ja Setu kultuurisaari kui teisi kultuure nn väljastpoolt (ehk kasutab *etic*-lähenemist). Kärt Summatavet kirjeldab kaht visuaalse teksti loomise meetodit: eeskujule põhinevat kopeerimist ja põlisrahvaste “mudeli” varieerumist ja improviseerimist. Siin võib näha paralleeli rahvalaulu esitamisega.

Ühelt poolt on lauljal rahvalaulu esitades tegemist teistelt lauljatelt kuulnud lauluga. Lisaks matkimisele võib aga esituses näha ka traditsiooniliste muutumatute viisijuppide varieerivat ja improvisatsioonilist kasutamist uute laulude loomiseks, kui narratiiv ja sõnum kontekstist sõltuvalt muutub. Autor näitab süvenemist pärimuslikku konteksti, nagu rahvausundisse, -tantsudesse ja -lauludesse jne, aga toob ka esile uuemate ja vanemate rahvalaulude loomise protsessi käsitlemise välitöödel. Ka kolmeastmeline vase, hõbeda ja kulla sümboligradatsioon naise elukaare eri etappide tähisena on kõrvutatav rahvalauludes (täpsemini regilauludes) tuntud kolmeastmelise gradatsiooniga. Näiteiks sobivad *Mees merest* ja *Loomislaulust* nopitud eristus vaskse, hõbedase ja kuldse materjali vahel. Kärt Summatavet demonstreerib teadlikult või ebateadlikult kultuuripärandi mütoloogilist dekonstruktsiooni tänapäeva praktilise kasutuse kontekstis.

Kolmas huvitav teema on rahvakunsti loova autori anonüümsus rahvakunstipraktikas. Kuidas liigitab uurija oma tööde staatust: kas näiteks paari sugupõlve möödudes liiguvad Kärt Summataveti tööd käest kätte rahvakunstipärandina, kui teadmine Kärt Summatavati tööst ja ta kunstnik-olemisest on “unustatud”, kui suur on tõenäosus, et tema kunstitöid mõeldakse olevat Eesti pärimusliku rahvakunsti osa?

Kärt Summataveti uurimus on hea näide sellest, milline peaks olema kunstilise protsessi suhe teaduslikku uurimusse (või vastupidi). Teosest ja näituste visuaalsest arhiivist saab kindlasti õppematerjal Eesti ja ka muude maade kunstikõrgkoolidele. Teine tähtis moment on selles, et Kärt Summatavetil on õnnestunud teha rahvapärимusega sedasama, mis õnnestus võru keele aktivistidel *etnofuturismi* nime all: vana kultuuripärandit tehakse töös noortele “kultuurikandjatele” meelepäraseks.

Kolmas tähtis saavutus on see, kuidas uurija on traditsiooni rituaalises voolus suutnud säilitada personaalse ja originaalse kunstilise haarde. Tal on korda läinud säilitada dünaamiline tasakaal kahe sedavõrd erisuunalise protsessi vahel. Paralleele võib tõmmata põhjarahvaste isikulauludega, kus liik on traditsiooniline, kuid iga konkreetne laul on loodud eri autori poolt. Usundiloo alalt võiks seda võrrelda näiteks Roy Rappoport'i arusaamaga šabloonse rituaali olemusest. Rituaal kujundab kultuurilise jätkuvuse mehhanismi, milles ometi sisaldub personaalne ja kordumatu osatäitmine.

Oleks põhjust arendada töö e-keskkonna õppematerjaliks, kus tekstidega koos esitatakse ka ehtenäituse kolmemõõtmeline või pildiline virtuaalne versioon ja “kogemusprogramm” praktilise õppimise toetamiseks.

And at last, but not least annab väitekiri tulevikus kindlasti tööd ja leiba nii mõnelegi folkloristile või semiootikule, kes võivad uurida kas või seda, kuidas traditsiooniline kultuuritaust on mõjutanud kunstnikku lähematerjali otsingutele ta enda loominguprotsessis.

Mälukonverents ja Teine maailmasõda

Konverents *Ajalugu ja mälu. Teise maailmasõja pärandid* 8. oktoobril 2005 Eesti Rahvusraamatukogus. Korraldajad Prantsuse Kultuurikeskus Eestis ja Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut.

Teine maailmasõda kui kogu läänemaailma ajaloos pöördelise tähtsusega sündmus vajab Eestis senisest põhjalikumalt analüüsi. Tegeledes ajalooperioodi või -sündmustega, mida paljud veel isiklikult mäletavad, satub uurija vastamisi mälu ja selle representeerimise ning uurimusse integreerimise probleemiga. Lähiminevikus aset leidnud sündmuse analüüsidest tuleb mälu ja mäletamise faktorit paratamatult arvesse võtta, kasutab uurija niisuguseid allikaid oma töös või mitte.

Mälu kui allika teema on humanitaarteadustes püsinud juba 1970. aastatest, ajaloolase Jay Winteri järgi on mälu praeguseks saanud ajaloouurimises keskseks kategooriaks ja muutunud olulisemaks koguni klassi, rassi ja soo kontseptidest. Ta nimetab seda suundumust mälubuumiks ja koguni *meie põlvkonna ajalooliseks tunnusmärgiks* (Winter 2001: 66). Eesti humanitaarteadlased hakkasid mäluprobleemile tõsisemat tähelepanu pöörama 1990. aastate lõpul, pärast seda, kui etnoloogide ja folkloristide huviorbiiti kerkis eluloo uurimine (vt nt Anepaio ja Kõresaar 2001, 2003; Kõresaar 2004).

Inglise kultuuriloolase Peter Burke'i sõnul on nii ajalugu kui ka mälu muutunud viimastel aastatel üha problemaatilisemateks ja raskemini defineeritavateks mõisteteks. Mineviku meenutamine ja sellest kirjutamine pole enam nii "süütud" tegevused, millisteks neid kunagi peeti. Ei mälu ega ajalugu pole meie jaoks enam objektiivsed (Burke 2003: 44).

Diskussiooni juhtinud Marek Tamm sõnul sündiski konverents soovist *pakkuda intellektuaalseid instrumente selleks, et saaksime selgeks mõelda oma lähiminevikus toimunu ja selle eripära ning et meie sotsiaalne mäletöö oleks senisest tõhusam ja viljakam* (Tamm 2005). Väga tervitatav oli konverentsi interdistsiplinaarsus: lisaks ajaloolastele olid mõtteid vahetama kutsutud ka teiste distsipliinide – nt etnoloogia, semiootika, kirjanudusteadus – esindajad.

Konverentsi peaesinejad olid François Dosse ja Patrick Garcia Pariisi Poliitikateaduste Instituudist. F. Dosse rääkis mälujälgede historiseerimisest peamiselt Vichy režiimi näitel, mineviku esitamise eri viisidest nii mälus kui ka ajalookirjutuses, peatudes pikemalt hiljuti lahkunud prantsuse filosoofi Paul Ricoeuri vaadetest ajaloo ja mälu vahekorra kohta. P. Garcia käsitles oma mälupoliitikele keskenduvast ettekandest ajaloo sündmuste poliitilist representeerimist Prantsusmaa näitel, analüüsidest seda, kuidas üksikud ajaloosündmused (nt Bastille' vallutamine) mäletamise kaudu ja selle eesmärgil sümboleiks muudetakse.

Pariisi Ida Keelte ja Tsivilisatsioonide Instituudi õppejõud Jean-Paul Minaudier rääkis oma ettekandes Teise maailmasõja sündmuste erinevast käsitamisest ja tõlgendamisest Eestis ja Prantsusmaal. Suurim lahknevus seisneb selles, et kahe rahva kollektiivses mälus on holokausti koht ja selle tähtsus täiesti erinevad. Lisaks rõhutas J.-P. Minaudier, et kui eestlastele on eestlus eelkõige kultuuriline mõiste, siis prantslastele on prantslaseks olemine poliitiline kategooria (vt lähemalt Minaudier 2005). Nii erinevate ajaloonägemuste puhul võib ette aimata, et mitmesuguseid sündmusi kiputakse tõlgendama väga erinevalt. Selle näitena esitaski Peeter Torop nn Lihula samba skandaali probleemistiku, seda hierarhilise mälu kontseptsiooni kaudu semiootiliselt analüüsides ja samba tänapäeva Eesti visuaalse kultuuri konteksti asetades.

Mälestuste allikaväärtust rõhutas Karsten Brüggemann, kes ettekandes *Sõda ja mälu ehk ajaloolase kapituleerumisest* selgitas, et teatud teemasid pole ajaloolasel võimalik uurida vaid n-ö traditsioonilistele allikatele toetudes. Vägede liikumist kirjeldavaid dokumente eritledes ei saa selgeks seda, mida ikkagi tähendas sõdurile ilma talveriieteta Venemaa pakases viibimine. Niisuguse teemaga silmitsi seisval ajaloolasel tuleb ülesande ees paratamatult kapituleeruda. Abiks on selle teema uurimisel ainult mälestused – mälu abil loodud allikad.

Ajaloo ja mälu vahekorra ning viimase kasutusvõimaluste analüüsimisel ajalooteaduses kerkis diskussioonis olulise mõistena esile *kollektiivne mälu*, mille puhul esitati nii poolt- kui ka vastuargumente. Olaf Mertelsmanni sõnul tuleb teha vahet “ühiskondlikul” ja “individuaalsel” mälu. Esimese allikaväärtust ta ei tunnista, teist hindab teatud tingimustel veidi enam. Mäluallikad pole tema sõnul usaldusväärsed, neid tuleb kasutada ülimalt ettevaatlikult. Mälestuste läbitöötamisel soovitab O. Mertelsmann kasutada ka arhiivimaterjale ja historiograafiat. Siiski võiks kommentaariks lisada, et ka arhiivimaterjalid on enamasti kellegi poolt kirja pandud subjektiivsed dokumendid ega sisalda nn objektiivset tõde või “seda, mis tegelikult juhtus” sugugi enam kui subjektiivsed ja individuaalsed mälestusnarratiivid. O. Mertelsmannile sekundeeris Eero Medijainen, kes väitis, et kuna üht ja sama sündmust võib interpreteerida väga erinevalt, ei saa eksisteerida mingit rahvuslikku ajalooteadvust.

Ene Kõresaar aga näitas oma ettekandes, kuidas hoolimata sellest, et sama ajaloosündmust võidakse näha erinevalt, kujutab Nõukogude okupatsiooni mäletamise kultuur keskse kategooriana Eestis endast niisugust “mälufiltrit”, mille kaudu omandavad tähenduse kõik teised 20. sajandil elatud “ajad”. E. Kõresaare ettekannet täiendas Tiina Kirss, kes analüüsis eestlaste elulugusid Saksa okupatsiooni ajal.

Teise maailmasõja järgse aja representeerimisel on vaja ära teha hulk mälutööd. Võimalus sündmuste vahetutelt tunnistajatelt allikmaterjale koguda teeb lähiajaloolase töö ühelt poolt võrratult kergemaks, teisalt

aga tõstatab probleemi uute allikate käsitlemisest. Siin olekski ka Eesti ajaloolastel võimalus ja õige aeg pöörduda naaberdistsipliinide meetodite poole. Nii ongi väga positiivne, et kõnealune konverents pakkus hädavaajaliku foorumi eri valdkondade uurijate mõttevahetuseks.

Maarja Kaaristo

Kirjandus

Anepaio, Terje & Ene Kõresaar (toim) 2001. *Kultuur ja mälu*. Studia ethnologica Tartuensia 4. Tartu: Tartu Ülikool.

Anepaio, Terje & Ene Kõresaar (toim) 2003. *Mälu kui kultuuritegur: Ethnoloogilisi perspektiive = Ethnological perspectives on memory*. Studia ethnologica Tartuensia 6. Tartu: Tartu Ülikool.

Burke, Peter 2003. *Varieties of Cultural History*. Cambridge: Polity Press.

Kõresaar, Ene 2004. *Memory and history in Estonian post-soviet life stories: private and public, individual and collective from the perspective of biographical syncretism*. Dissertationes ethnologiae Universitatis Tartuensia 1. Tartu: Tartu University Press.

Minaudier, Jean-Pierre 2005. Kaks tõe viimasest ilmasõjast. *Eesti Päevaleht*, 10. oktoober.

Tamm, Marek 2005. Teise maailmasõja vastakas pärand. *Sirp*, 7. oktoober.

Winter, Jay 2001. The Memory Boom in Contemporary Historical Studies. *Raritan* 21: 1, lk 52–66, 112.

Jutumaailmad. Sõna on asjatundjatel

Rahvajutukonverents *Jutumaailmad. Sõna on asjatundjatel 27. oktoobril 2005 Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis. Korraldaja Eesti Kultuuri- loo ja Folkloristika Keskus koostöös Akadeemilise Rahvaluule Seltsi ja Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnaga.*

Liebe Pille, ich gratuliere Dir vom Herz zu Deinem Geburtstag, Ich erinnere mich an unserer ersten Begegnung in Bucharest in 1969. Mein Gott, wir waren ein bisschen jünger. Aber Du bist wirklich jung geblieben, weil Du immer nett und lustig bist. Bleib so, mein Liebchen! Nii kirjutab oma tervituses Pille Kipparile tuntud ungari jutu-uurija Ilona Nagy. Tõepoolest üllatas hea kolleeg, kellega teed ristuvad jutu-uurimise konverentsidel

Bronislava Kerbelitë ja Pille Kippar konverentsil Jutumaailmad. Sõna on asjatundjatel. Alar Madissoni foto.

ja akadeemiliste seltside üritustel seekord mitte uue raamatuga (mis ka lähemal ajal ilmub), vaid väärrika sünnipäevaga.

27. oktoobril 2005 korraldati sel puhul Eesti Kirjandusmuuseumi saalis konverents *Jutumaailmad. Sõna on asjatundjatel*. Konverentsiga tähistati rahvajutu-uurija Pille Kippari 70. sünnipäeva.

Pille Kippar tegi akadeemilist uurimistööd Eesti Keele Instituudi rahvaluule sektoris, hilisemas folkloristika osakonnas, kus tal valmisid muinasjutukataloog ja -monograafiad, artiklid sugulasrahvaste jutupärimusest. Hiljem keskendus ta kalendripühadele ja perepärimusele – juturepertuaaridele ja jutustamisstiilidele, mida kasutasid ühe hõimu liikmed, lähisugulased. Õigupoolest ongi põhjust pidada teda perepärimuse uurimise pioneeriks Eestis. Viimastel kümnenditel on Pille Kippar jälginud traumajutustusi. Ta oli esimesi folkloriste, kes asus koguma ja analüüsima eestivenelaste tänapäevast (noorte)pärimust olles huvitatud suulise mälu ulatuvusest. Suure kastitäie seesugust kogutud ainet andis sünnipäevalaps konverentsi lõpul hoiule Eesti Rahvaluule Arhiivi.

Rangelt akadeemilise tegevuse kõrval on tänasel Tallinna Ülikooli emeriitprofessoril jagunud aega neli aastakümnet kestnud rahvaluuleloenguteks Tallinna Pedagoogilises Instituudis (nüüdses Tallinna Ülikoolis). Vaevalt on Eestis selle kõrgkooli lõpetanud emakeeleõpetajat, keda ta ei ole koolitanud. Viimastel kümnenditel lisandusid pidevad Eesti kultuuriloo loengud muulastele. Pille Kippar on tuntud raadiohäääl ja oma ala populariseerimine, olgu raadios, loengutel, seltside koosolekutel, raamatutes, on ikka olnud tema südameasi.

Konverentsi avas Mare Kõiva sõnavõtuga *Kümme minutit Pille Kippari ja jutumaailmast*, päeva lõpetas Pille ja tema poja Jaagup Kippari muusikalis-sõnalis-pildiline ühisesinemine *Perelugu piltides*.

Nende kahe etteaste vahele mahtus hulk eriilmelisi jutte ja jutumaailmu, esitajateks-analüüsijateks Bronislava Kerbelitè Leedust, Annikki Kaivola-Bregenhøj ja Carsten Bregenhøj Soomest ning Eda Kalmre, Katre Kikas ja Risto Järv Tartust. Teemad ulatusid muinasjuttudest lühivormideni, lähemalt käsitleti muinasjutte punamütsikesest, jutustamist, pühadeõiseid õudusjutte, kannibalismi, muistseid eesti raamatuid ja vana-sõnade suhteid muinasjuttudega.

Katre Kikas

Rahvajutust eile ja täna

Folkloristi ja Tallinna Ülikooli emeriitprofessori Pille Kippari 70. sünnipäeva tähistav teadusseminar 2. novembril 2005 Tallinna Ülikooli filoloogiateaduskonna eesti filoloogia osakonnas.

Meie moodsal, tempokal ja üleilmastuval ajal, kus kommunikeerumise vaat et peamiseks vormiks on kujunemas e-kirjavahetus, mis küpsemasse ikka jõudnud kolleegid, kes pole netivärgiga erinevatel põhjustel südamesõpradeks saanud, erialasest suhtlus- ja inforingist tasahilju välja sõelub, on ümmargused tähtpäevad üks ütlemata kaunis ettekääne akadeemiliste ürituste korraldamiseks. Lisaväärtusena vahetule suhtlemisele erinevate uurijapõlvkondade vahel annavad need traditsiooniliselt võimaluse markeerida ettekannetes oma "haritavaid põllulapikesi" ja ühtaegu vahendada värskeimat teadmist oma uurimisvaldkonna arengusuundadest.

Tallinna Ülikoolis (TLÜ, endine Tallinna Pedagoogikaülikool = TPÜ) pole folkloristikat iseseisva erialana kunagi õpetatud, kuid peaaoina on tal filoloogilistes õppekavades jätkuvalt kindel ja hädavajalik koht juba enam kui nelikümmend aastat. Teadusseminar "Rahvajutt eile ja täna" oligi kavandatud sügava akadeemilise kummardusena TLÜ emeriitprofessorile Pille Kipparile, kes õppejõu ja teadlasena on andnud pikaage ja igati tunnustava panuse "Peda" koolmeistrite harimisele, lugedes aastatel 1964–1993 filoloogidele ja teistelegi huvilistele rahvaluule ja kultuuriloo kursusi. 1992. aastal, pärast doktorikraadi kaitsmist valiti Pille Kippar TPÜ eesti kirjanduse õppetooli professoriks.

Seminari alguses esitleti Pille Kippari sõna otseseimas mõttes trüki-sooja bibliograafiat (1965–2005), kust saab lugeda ka koostaja Karin Maria Rooleiu intervjuud juubilariga. Trükis valmis Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna ja TLÜ eesti filoloogia osakonna ühistööna.

Ürituse korraldajana oli rõõm tõdeda, et teadusseminaril olid esindatud kõik Eesti folkloristikaga tegelevad õppe- ja teadusasutused ning peetud ettekanded ärgitasid nii mõnegi huvitava diskussiooni.

Ülo Valgu (Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool) ettekanne käsitles muistendite sotsiaalset funktsiooni 19. sajandi Eesti ühiskondliku elu kontekstis. Sel ajal jätkus sakste demoniseerimine ja erilise aktuaalsuse saavutasid kratimuistendid. Ettekandja arvates aitasid need populaarsed lood kinnistada etnilisi ja sotsiaalseid piire muutuvus ühiskonnas, kus süvenes varanduslik ebavõrdsus.

Mare Kõiva (Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond) andis ülevaate valge laevaga seotud sümbolitest ja narratiividest. Laev sümbolina on tuntud üsna vanast ajast, märkides kirikut ja kogudust, vabadust, hilisematel sajanditel jõukust, küllust, stabiilsust, unistuste ja illusioonide tõelisuseks saamist. Usundist ja ilukirjandusest on tuttavad lendava hollandlase ja kummituste laeva motiivid, narride laev ja veel mitmed motiivid on juurdunud eeskätt ilukirjandusruumis. Valgel laeval on olnud 20. sajandil eriline tähendus mitmete suurriikide sümbolikas ja narratiivides (vrd Nõukogude uhked valged silmapiirile suunduvad aurulaevad; varem ka purjelaevad; Tšõngõz Aitmatovi programmiline *Valge laev*, Christa Wolfi *Lapsepõlvõimedes* kajastuv konkreetne laev kui Saksa riigi vääramatü öitsengu sümbol ja selle häving koos 8000 inimesega Teise maailmasõja lõpul jpm). Eesti rahvuslike narratiivide hulgas on eriline tähendus nimelt valgel laeval, mida Uku Masing on söandanud nimetada eesti hinge väljenduseks. See 19. sajandi keskpaigast arenenud sümbol ja narratiiv kasvas eriliseks Teise maailmasõja aegses ja järgses õhkkonnas, liites endaga kümneid ja sadu lugusid, sümboliseerides unistusi, lootust ja lootusetust, usku ja igatsust.

Eda Kalmre (Eesti Rahvaluule Arhiiv) ettekanne käsitles kodumaisete Robin Hoodide – vendade Voitkade – kujutamist meedias. Eesti kirjutav ja kõnelev press on nõukogude ajal kroonu eest metsa pagunud ja seal end varjates kahtlasevõitu tegudega silma paistnud “lavalistest kaksikutest” Ülo ja Aivar Voitkast loonud pigem positiivse kangelase koondkuju. Vendade Voitkade fenomen leidis ärakasutamist ka mitmete tarbekaupade tootjate poolt, kes paiskasid müüki erinevaid nendenimelisi kaupu, olgu selleks näiteks kas või süütevedelik Voitkad. Vaieldamatult on jätkuvalt aktuaalne küsimus, kas Eesti meedia diskursiivne praktika on nihkes, luues kestvalt küsitavaid väärtushinnanguid rahvuskangelaste konstrueerimisel, puudutagu see siis teemakeskseid vennakseid kui ka näiteks neil päevil kuuli läbi hukkunud Kalev Kurest kirjutades, kes erinevate ajakirjanike sõnutsi olla eestikeelse allilma suurima pealiku-

na suutnud rahvuslikku jõudu allilmas tugevamaks muuta. Antud ettekande diskussiooni aga käivitas hoopiski ettekandaja erialase terminoloogia kasutamine: kas ja kui võrd on sünnis kasutada Ameerika folkloristika ja meedia vahendusel üldkasutatavaks saanud mõistet legend (kaasaegsete) pärimusjuttude koondnimetusena. Klassikaline eesti folkloristika on terminit legend kasutanud järjekindlat piiblipärimuse kontekstis. Sestap oleks ka tulevikus arusaamatuste vältimiseks ilmselt tarvilik eelnevalt konkreetselt sõnastada, missuguseid termineid ja missuguses tähenduses autor oma uurimuses kasutab.

Seminari teise poole avaettekande pidas värskest doktorikraadi kaitsnud Risto Järv (Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool), võrdles ettekandes *Inimesed loomamuinasjuttudes ja loomad inim-muinasjuttudes* loomade ja inimeste suhet kahes rahvajuttude alaliigis. Kui esimeses esitatakse inimest pigem petetavana, siis imemuinasjuttudes on loomad eesti imemuinasjuttude tekstikorpuse puhul valdavalt positiivses rollis – kõige enam abistajana nii katse kui eelkatse faasis. Huvitav on asjaolu, et näiteks hunt tundub eesti imemuinasjuttude tekstikorpuse põhjal “halb” olevat märgatavas vähemuses juttudes. Mitmetel puhkudel pole sellisel juhul tegu küll klassikalise imemuinasjutu struktuuriga narratiiviga, vaid pigem Bengt Holbeki mõistes n-ö lastemuinasjutuga (*Punamütsike, Pöialpoiss*).

Tallinna Ülikooli esindasid Aivar Jürgenson (TLÜ Ajaloo Instituudi etnoloogiasektor), Marju Torp-Kõivupuu ja akadeemilise seminari päevakangelane Pille Kippar.

Aivar Jürgenson, kellelt käesoleval aastal ilmus ka monograafia *Seened kultuuriloos*, andis oma ettekandes *Seks ja seened* huvitava ülevaate seentest kui levinud viljakussümbolitest. Autori sõnutsi on kasvukiiruse kõrval seente viljakusmaagilist tähendust aidanud süvendada ka nende välimus: seente noor viljakeha meenutab muna kui teist tuntud ja olulist viljakussümbolit. Erinevates kultuurides seostatakse seeni nende fallosekujulise välimuse tõttu ka meeste, harvem naiste genitaalidega. See on inspireerinud ka mükoloogilise terminoloogia loojaid – *Amanita phalloides* (‘roheline kärbseseen’), *Phallus impudicus* (‘harilik tanuseen’) jne. Seente sümboolsed seosed heaolu, rikkuse ja viljakusega on tugevad ning laia levikuga, ulatudes tänasessegi päeva – vrd jõulu-, uusaasta- ning sünnipäevakaardid, reklaamplakatid, jõulupuukaunistused jt. Autor tõdes kokkuvõtteks, et eitamata teatud seeneliikide hallutsinogeensuse osa seene-sümbolika kujutamisel, tuleb senisest enam rõhutada ka seente viljakus- ja õnesümboli rolli maailma eri rahvaste kultuurides.

Marju Torp-Kõivupuu põgus ülevaade vaatles rahvusvahelisest meditsiinipärimusest tuttava muistenditüübi *Munad ussideks* (Thompson 1936 D 469, 1 ja D 140, 8) funktsiooni Eesti meditsiinipärimuse kontekstis. Naasmise kord läbikirjutatud teema juurde põhjustas ETVs 2005. aas-

tal näidatud telesari *Piiri pääl*, milles oli juttu ka Lõuna-Eesti tuntuimatest tervendajatest Suridest (kodanikunimega Taitis). Kuna siinkirjutaja ei kommenteerinud ega (taas)esitanud selles saates teadlikult rahva hulgas ülipopulaarset “munalugu”, sai ta hiljem kohalikku päritolu televaatajatelt arvukalt signaale, et kas uuriija tõesti pole kõige tähtsamast loost kuulnud. Seega võib antud näite põhjal taas kord tõdeda, et muistendit kui liiki iseloomustab usundiliste motiivide seostamine konkreetse sotsiaalse keskkonna ja isikutega, fantastilise paigutamine teelikku maailma nõnda, et see mõjuks usutavalt nii esitajale kui ka kuulajale. See omakorda tagab ühe või teise usundilise jutusüžee jätkuva aktuaalsuse ja “jätkusuutlikkuse” eri vanuses pärimusekandjate (sise)ringis.

Pille Kippari ettekande keskendus rahvajuttude uurimise historiograafiale läbi aja ja seda tuntud headuses – ettekande tekst vääraks kindlasti iseseisva artiklina publitseerimist.

Üritus jätkus TLÜ keeltemaja kohviku rohelises saalis, kus Pille Kipparile anti pidulikult üle rektori auaadress ning kolleegide-sõprade-tuttavate poolt lisandus palju sooje tunnustavaid sõnu ning kauneid lilli.

Marju Torp-Kõivupuu, Mare Kõiva

Sotsiaalanthropoloogilised dialoogid

Tallinna Ülikooli Eesti sotsiaalteaduste VI aastakonverents 4. ja 5. novembril 2005.

Kahel konverentsipäeval tehti tööd seitsmeteistkümnes sektsioonis. 5. novembril peeti Tartu Ülikooli etnoloogiaprofessori Art Leete juhtimisel ettekandeid sektsiooni “Sotsiaalanthropoloogilised dialoogid” raames.

Neli esinejat kuuest käsitlesid põhjarahvaid. A. Leete vaatles ettekandes *Komi jahimeeste igapäevastrateegiad* viise, kuidas noorema põlvkonna komi jahimehed järgivad igapäevaelus vanu jahitraditsioone ja kui võrd nad kohanduvad või kohandavad end modernse ühiskonna oludega. Jahimeeste igapäevastrateegiad illustreerivad eelkõige kultuurimutusi kohalikul tasemel, ent annavad aimu ka ühiskonna makrotaseme suundumustest ning mikro- ja makrotasandi vahelisest dialoogist.

Eva Toulouze'i ja Laur Vallikivi ettekanded kuulusid religioonietnoloogia valda. E. Toulouze rääkis õigeusu misjonäride strateegiatest 18. sajandi alguses alanud Venemaa põhjaalade ristiusustamisel. Ta analüüsis kolme misjonäri (metropoliit Filofei Leštšinski, arhimandriit Veniamin ja Obdorski misjoni juhi Irinarh Šimanovski) tegevust ning võrdles nende lähenemist misjonitööle, strateegiate sarnasusi ja erinevusi. L. Vallikivi

ettekannne andis hea pildi tänapäeval aset leidnud muutustest – baptis- mi ja rahvausu segunemisest neenetsi põhjapõdrakasvatajate maailma- vaates. Usulist pöördumist kirjeldas Vallikivi kui samaaegselt toimuvat murrangut ja pikaajalist protsessi: murrangut identiteedi ja kõne tasan- dil ning protsessi kui maailma tajumise viisi muutumise tasandil.

Teoreetilise ettekandega rituaalide sotsiaalsest legitiimsusest erine- vate rituaalteooriate (Émile Durkheim, Victor Turner, Max Gluckman, Jack Goody) valguses jätkas Marko Veisson. Ettekande keskne probleem koondus ümber väite, mille kohaselt rituaali legitiimsuse mingi sotsiaal- se rühma seisukohalt määratleb rituaalis manifesteeritavate väärtuste vastavus sotsiaalses rühmas valitsevatele väärtustele. Ettekandele järg- nenud arutelus arendati edasi küsimust, mil määral on põhjendatud reli- giosse ja ilmaliku rituaali eristamine. Esile kerkis küsimus tsiviilreli- giooni ja religiooni vahekorra, nende sarnasustest ja erinevusest ning terminoloogiast.

Florian Siegl tõstatas oma ettekandes *Identiteet ja kirjalikkus* – mõ- ned tähelepanekud Siberi rahvaste ajaloo küsimused, kuidas mõjutas kirjakeele sünni ja lugemisõppimise tõstmise põhjarahvaste keelestabiil- suse ja identiteeti, kas kirjakeel ja sellega seotud väärtused on aidanud nende rahvaste identiteeti säilitada või tugevdada ning kas *language endangerment* ja puuduv identiteet käivad Siberis ja Kaug-Idas käsi- käes. Neile küsimustele otsis F. Siegl vastust, vaadeldes metsaneenetsi, keti, eenetsi, nganssaani, sölkupi, dolgaani, jukagiiri ja itelmeeni kirja- keeli.

Tiiu Jaago ettekannne oli tänuväärne lisandus viimasel ajal aktiivse- maks muutunud Teise maailmasõja mõjude analüüsimisele. T. Jaago näi- tas kolme naise eluloo kaudu, kuidas jutustamise abil luuakse ühendus- teid ja mõistmissildu oma kogemuse ja ühiskonna üldise kogemuse va- hel. Väga huvitavaks kujunes võrdlus eesti ja soome elulugude vahel. Kes- seks märksõnaks 1930. aastatel sündinud soomlaste elulugudes oli hirm ja vabanemine – mida ebamäärasemaks jäi hirm, seda raskem oli sellest vabanemine; see erineb oluliselt sõja otseselt üle elanud eestlaste koge- mustest. Jaago tõi välja, et kui eestlased kirjutavad ja räägivad sõjakole- dustest ning sellega seonduvast üsna vabalt, siis soomlastele kipub nii- sugustel teemadel nagu kannatused ja valu kõnelemine olema pigem tabu, mida püütakse iga hinna eest vältida.

Maarja Kaaristo